

244

Budapest városrendezési terveiről

NOVEMBER 20—21-ÉN rendezte a Budapesti Városi Tanács és a Magyar Építőművészek Szövetsége Budapest városrendezési tervének vitáját az Új-városháza tanácstermében. A vitán mintegy háromszáz meghívott vett részt, építőművészek, képzőművészek, a budapesti és a kerületi tanácsok vezetői. A vita alapjául a Budapesti Városépítési Tervező Intézet által előkészített városrendezési terv és tizenkét építőművésznek — a Tanács felhívására — szocialista Budapestünk rendezése és fejlesztése kérdésében írásban és rajzban benyújtott állásfoglalása szolgált. A vitával kapcsolatban rendezett szép kiállításon bemutatott tervek azt a feladatot igyekeztek megoldani, hogy a »távolabbi jövő lehetőségeit is figyelembe véve, Budapest tízéves fejlesztésének alapjait« fektessék le.

A vita rendezői a hozzászólások koncentrációja érdekében öt kérdést tettek fel:

»1. Melyek azok a tényezők és adottságok, amelyek Budapest szocialista városkompozíciójának alapjává tehetők?

Hogyan és mennyire veendőek figyelembe a város természeti és települési adottságai, meglévő szerkezete, a város történelmi és műemlékei?

2. Hol, milyen mértékben és milyen módon alakítandó ki Budapest városközpontja, hogyan tehető a városkompozíció uralkodó elemévé? Hol és hogyan alakítandók ki az alközpontok? Hogyan biztosítható ezek városépítészeti kapcsolata?

Szükséges-e és hol — nagyobb, új települési egységek létesítése, illetve teljes átépítése?

3. Hol és milyen jelleggel szükséges a várostestből kiemelkedő, vagy egyébként a városkompozíció szempontjából döntő jelentőségű épületek létesítése, ezek hogyan kapcsolódjanak a városkompozícióhoz?

Hogy emelhető ki a Dunapartok jelentősége, szerepe a városkompozícióban?

A hidak, földalatti állomások és egyéb döntő új létesítmények milyen módon befolyásolják a városkompozíciót?

4. Hol indokolját városépítészeti szempontból a város meglévő települési és forgalmi rendszerének legmesszebbmenő figyelembevételével a meglévő körutak, sugárutak továbbfejlesztése? Szükséges-e jelentős új útvonalak nyitása?

5. Melyek a városépítészet elsősorban végrehajtandó reális feladatai, mi legyen ezek ütemezése, sorrendje?«

Az általában alapos és érdekes hozzászólásokban számos komoly és figyelemreméltó javaslat hangzott el, melyeknek értékelése, összegezése folyamatban van. A tanácskozásnak ugyanis nem lehetett feladata, hogy a vita eredményeit azonnal határozatokba foglalja és megvalósításukat eldöntse. Sokkal súlyosabbak ezek a problémák — nemzetgazdasági vonatkozásaiktól egészen városképi-esztétikai vonatkozásaikig — semhogy alapos megvizsgálásuk nélkül megoldásuk elhatározása megengedhető lenne.

Ennek ellenére néhány kérdésben eléggé egyöntetű-egyértelmű állásfoglalás csendült ki az elhangzott hozzászólásokból. Így például a vita alapjául szolgáló — egyébként igen nagy elmélyedéssel és gondossággal készült — BUVÁTI-terv a Tanács-körút, Sztálin-út, Lenin-körút, Rákóczi-út által határolt erzsébetvárosi tömb — jelentős részében elavult — egész belsőségének szanálására, helyén roppant méretű központi tér kialakítására, s végül e tér közepén, hatalmas vertikális hangsúlyként, valami toronyház-kultúrpalota építésére tesz javaslatot. A hozzászólók többsége túlzásnak és indokolatlan-

nak találta a gondolatot részben méretei miatt, részben mert a történetileg adott városközpont — a régi belváros — közvetlen szomszédságában, egy másik központ kialakítása feleslegesnek látszik.

Valószínűleg része volt azonban az elutasításban, az ide javasolt toronyház problémájának is. Egy történetileg alakult város sajátos arculatához döntő módon hozzájárulnak a vertikális hangsúlyok, melyek egyedi formálkái, elhelyezésük ritmusával emlékeztetessé örökítik a városképet. San Gimignano középkori lakótornyai, Páris Eiffel-tornya, Konstantinápoly minaréi és — mindenekelőtt — Moszkva Kreml-bástyái egyetlené, mindegyik más várostól különbözve, lokálpatriótának és vándornak-utasnak egyképpen varázslatossá teszik e városokat. A mi városunk képét alapvetően meghatározó az édes budai táj természeti adottságai, melyen a vertikális hangsúlyok a Palotával megkoronázott Várhegytől, a kilátójával csillogó János-hegyig idegenbe, itt-élőbe felejthetetlen impressziókat oltanak.

A pesti part laposan kialakult város kontúrjának nyugalmát viszont csupán a Parlament és a Bazilika kupolái — jóval távolabb pedig a szerénységnek nem mondható OTI-torony — bontják meg. Kérdés: van-e igénye a pesti part városának ennél több és nagyobb vertikális hangsúlyra?

Volt, aki hét toronyház vízióját vetítette a tanácskozás részvevői elé, valószínűleg a moszkvai toronyházak lenyűgöző hatásától inspiráltan. A hozzászólók többsége azonban — véleményem szerint helyesen — legalább is óvatosságra intett a toronyházakkal kapcsolatban. A budai hegyek és a pesti lapály kontrasztja teszi sajátossá Budapest városképét, e kontraszt megszüntetése a budai hegyek és új pesti tornyok egyensúlyának keresésével kockázatos vállalkozásnak látszik. A hegyek — a természet — tornyai, nem tűrik meg közvetlen szomszédságukban az ember — a technika — tornyait. Toronyház építése legfeljebb a pesti oldal Dunaparttól minél távolabbi, periferiális városközpontjaiban képzelhető el — a hozzászólók csaknem egyöntetű véleménye szerint.

Többé-kevésbé eldöntöttnek tekinthető, hogy új Nemzeti Színházunk az Engels-téren s e m épül meg. A BUVÁTI-terv ugyanis — a Marokkói Udvar tömbjének lebontásával nyert bővítés felhasználásával — hátul a Dunának, ide helyezi a színházat. A tervben van valami nagyvonalúság, de azzal, hogy a belváros egy régi terét teljesen beépíti, s az új épület előtt nem biztosít megfelelő méretű és a nemzet első színházat méltó módon reprezentáló ünnepélyes teret, — e fontos problémát nem oldja meg kielégítően. De ezzel a negatívummal megint csak nem oldódott meg a Nemzeti Színház elhelyezésének akut problémája. (Kissé elsiettük — a múlt század végén — Zutterbarth Mátyás művének, az első Nemzeti Színháznak lebontását.)

Egyetértettek a hozzászólók a Nemzeti Könyvtárnak a terv-javasolta elhelyezésével; e szerint ez a hatalmas alkotás az egyetemek városrészenek mintegy súlypontjában — a Petőfi-híd pesti hídfőjénél épülne meg. És egyetértettek a kormányprogram nagyszabású lakásépítési tervének kevés áldozattal (kevés szanálással) és gyors ütemben megvalósítását lehetővé tevő egyes települési göcök kialakításával is.

De lehetetlen e rövid írás keretében csak érinteni is a tanácskozás érdekes pozitív gondolatait és nem kevésbé érdekes negatívumait, melyek így, vagy úgy hozzájárulhatnak, hogy a Budapesti Városi Tanács, és fővárosunk tervezői közelebb jussanak a szocialista Budapest nagyszerű gondolatának lerögzítéséhez és megvalósításához.

Az eddigiekben a tanácskozás részvevői néhány jelentős állásfoglalásnak ismertetésével igyekeztem bizonyos tájékoztatást adni. Szeretném a továbbiakban röviden elmondani saját véleményem — hozzászólásom — gondolatait is.

MINDANNYIAN — ÉPÍTÉSZEK ÉS NEM ÉPÍTÉSZEK — Budapest fiainak érezzük magunkat, szeretjük ezt a várost, szeretjük hibáival-bűneivel együtt. Mint szeretteink esetében, kissé vakok is vagyunk e hibákkal-bűnökkel szemben. Ha aztán egy külföldi kollegánk-elvtársunk friss impressziói alapján és elfogulatlanságában megkockáztatja városunk dicséretét valahogy úgy, hogy »gyönyörű ez a város, még az építészek sem tudják elrontani!« — talán meg is sértődünk egy kicsit.

E »dicséretben« természetesen nagy adag igazság is van, de Budapest minden szépséghibáját még sem lehet csupán az építészek nyakába varrni. Az építész — szerepe bármily jelentős is — csak egyike a körülmények, adottságok rengetegében a városteremtő tényezőknek.

A városfejlődést is — mint mindent — a történeti fejlődés folyamatában kell vizsgálni, s ha ebben a folyamatban Budapestünk kialakulásának útját — például — a századvég-századelő idején vizsgáljuk, kiderül, hogy ezt az utat elsősorban a magyar kapitalizmusnak a Millenium délibábjáival feltett kora kövezte ki súlyos bűnökkel.

A kapitalizmus törvényei vakon érvényesülnek a városépítésben is. A kapitalista nem lát tovább telkének határainál, kamatban gondolkodik, nem emberben, s az építész — sok esetben nem különb társadalmánál, kenyéradó gazdájánál — szolgál és kiszolgál. És a kapitalizmus lerombolja műemlékeinket, elpusztítja, — naívságukban is finom és egységes — klasszicista városképeinket, álpalotákkal és bérkaszánya-szörnyekkel építteti el az egészséges fejlődés minden lehetőségét. (A kiállításom látható volt a pesti Dunapartnak első fényképe 1870-ből; alig maradt valami napjainkig e szép és nyugodt együttesből.)

Mindezt azért említem, hogy szembeállíthassam vele a mai adottságaink és körülményeink nyújtotta lehetőségeit a fejlődésnek. Amíg a kapitalizmusban a tisztán és teljesen felismerhetetlen körülmények vak törvényszerűségei érvényesülnek, és társadalom és építészek egyképpen engedelmeskednek e törvényszerűségeknél, ma képesek vagyunk körülményeink és adottságaink pontos felmérésére, megismerésére, s e megismerés birtokában széleskörű cselekvésre. De képesek vagyunk az adottságok és körülmények megváltoztatására is, s ezzel új törvényszerűségeket előtérbe hozhatunk az érvényesülés útjának megnyitására, hogy cselekvésünk lehetőségeit hatványozottan felfokozzuk.

Budapest fejlesztésének 10—25 év távlatában elképzelt, a kiállításon bemutatott általános rendezési terve mai adottságaink és körülményeink pontos és lelkiismeretes felmérésén és figyelembevételén alapul. Magam is tisztában vagyok ezek közül az adottságok közül — például — nemzetgazdaságunk aktuális szempontjainak indokoltságával, mely a »minél kevesebb áldozattal, maximális produkció« elvére épül. Mégis az az impresszióm, hogy ez a ragaszkodás a jelenlegi körülményekhez, a realitás ilyen óvatos tiszteletbentartása, ártalmára van a koncepció egészének.

Nemcsak hiszem, de szilárd meggyőződésem, hogy a szocializmus-építésünk, népgazdaságunk fejlődésének vonala, belátható időn belül, évről-évre gyorsuló mozgással és mindig meredekebb ívvel fog — mai lehetőségeink kereteibe szorított fantáziánk számára — szinte elképzelhetetlen magasságokba emelkedni. Az az érzésem, hogy ezt a talán ötven év távlatában jelentkező »utópiát« valahogy mégis bele kellene kapcsolnunk mai »realista« városfejlesztési gondolatainkba. Túl óvatosnak tartom Budapestünk fejlődésének azt az elképzelését, melyet ezek a tervek irányoznak elő, s mely a fejlődés útját mai adottságainkból kiinduló, fontolva haladó, viszonylag lassan emelkedő, lineáris vonalnak látja.

Egy-két, a terv, illetőleg a város tényleges problémái közül ötletszerűen kiragadott kérdéssel megkísérlem világossá tenni előbbi állításaimat.

Az egyik ilyen kérdés — például — a mai belterületbe ékelt pályaudvarok, mondjuk a Keleti pályaudvar kérdése. A kiállított terv belenyugszik a Keleti pályaudvar mai helyének változtathatatlanságába. Belenyugszik, hogy e pályaudvar mint egy ék belehasítson a város testébe, szomszédos városrészek szerves kapcsolódását tegye lehetetlenné, füstjével, kormával, zajával fertőzze, rontsa, rombolja e város dolgos lakóinak levegőjét, tüdejét, idegeit. Teljesen tisztában vagyok azzal, hogy a Keleti pályaudvar kihelyezése (például a Józsefvárosi pályaudvar helyére, vagy föld alá süllyesztése) ma és talán még több évtizedig nemzetgazdasági szempontból megengedhetetlen, de hogy valamivel távolabbi perspektívában lehetetlen legyen, egyáltalán nem hiszem. A szocializmus alaptörvényének megállíthatatlan érvényesülése — előbb, mint gondolnók — a ma még lehetetlennek látszó problémákat is meg fogja oldani, még az ilyen súlyos akadályokat is el fogja hárítani »az egész társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségletei maximális kielégítésének« útjából.

Egy másik, hasonló kérdés — például — az Óbudai Hajógyár helyénahagyásának vagy kitelepítésének kérdése. A terv beletörődik abba, hogy a Hajógyár örökidőig ott maradjon, ahová a kapitalizmus idején elhelyezték. Igen ám, de azokban az időkben a Margitsziget az uralkodó arisztokrácia-burzsoázia exkluzív üdülő-szórakozó helye volt a lovasspóllóval, galamblovással, s egyéb, a prolik számára túl finom örömeikkel. Ez a gyönyörű kente városunknak ma Budapest népéé. Mind többen és többen fedezik fel, veszik ténylegesen birtokukba s már ma is szűköznek bizonyul, hogy látogatóit befogadja. Bővítésre szorul, s ennek természetes útja lenne a Hajógyári-szigettel való megtoldása. Európa világvárosai közül kevés dicsekedhetnék ilyen kultúrparkkal, mely csodálatos táji keretben, Közép-Európa legnagyobb folyójának két gyönyörű, majdan építészeti remekekkel ékes partjai között, mint két egymáshoz kötött hatalmas hajó lebegne a Duna szürke-zöld hullámai fölött. S ha még hozzá vesszük, hogy a Hajógyári-sziget déli felében — Itáliától! északkeletre eső — Európában egyedülálló emlékei kerültek, s kerülnetnek még elő az antik római építészetnek és művészetnek, imperative jelentkezik a kötelesség, hogy egy távolabbi perspektívában számoljunk a Hajógyár kitelepítésével is és az egész sziget átadásával Budapest üdülői vágyó népének.

Kissé alaposabb körültekintéssel, azt hiszem, még számos ilyen problémát lehetne találni és felvetni Budapest városfejlesztésével kapcsolatban, melyekről a bemutatott terv túlzott realitásával akarva-nemakarva megfedelkezik.

Ezért — véleményem szerint — kellene egy — mondjuk ötven évi távlatra szóló — »utópisztikus« fejlesztési tervet készíteni, amelyben a mai adottságok és körülmények kötöttségeiből kioldva, építészaink szabadjára engedik fantáziájukat. Egy »utópista« vagy inkább igazán optimista tervet vázoljunk fel, melyben kijavítjuk, sőt radikálisan kivágjuk és meggyógyítjuk szerett városunk minden szépséghibáját, baját, betegségét. S amikor ez az »utópisztikus« terv elkészül, vegyük revízió alá a mai adottságok és körülmények meghatározta realista tervet. De most már ügyeljünk arra is, a legnagyobb gondtal és körültekintéssel, hogy ez a realista terv semmi olyat ne tartalmazzon, ami utódaink számára lehetetlenné, vagy legalább is nehézzé tenné egy összehasonlíthatatlanul gazdagabb, magasabb színvonalú szocialista társadalom városépítő képességeinek szabadon kibontakoztatását.

Azaz — visszatérve kiragadott példáinkhoz — igenis számoljunk már most a Hajógyár és a Keleti pályaudvar távolabbi jövőben való kitelepítésével, hiszen ezzel lehetővé tesszük egy nagyszerű kultúrpark-együttes meg-

teremtését és — például — egyszerűben értelmessé tesszük monumentális Népstadionunk ma nehezen megmagyarázható elhelyezését.

Természetesen az »utópisztikus« terveknek sem szabad nyaklító nélkül radikálisnak, értelmetlenül rombolónak lennie.

E város valahol a messihi múltban, egy elvihartzott évezred mélyén csínázik ki, fejlődik, változik, erősödik és gyengül, hanyatlak, hogy ismét erőre kapjon — szóval mozog, mint minden a valóságban. Fejlődésének egyes fázisai, szoros kapcsolatban a magyar gazdaság, a magyar társadalom, a magyar gondolkodás fejlődésével, az egész történeti valóság beszédes, megérthető, s ezzel oktató és nevelő tükröződései.

Aki ilyen városban születik, él, dolgozik, intenzívebben érzékeli kapcsolatát a város, s ezen keresztül, az ország múltjával, gyökereit mélyebbről sarjadzottnak érzi. Aki ilyen építészeti tájban és atmoszférában lélezkik, színesebb és gazdagabb választ kap arra kérdésre: mi a Haza?

A város történeti múltjának jellegzetes építészeti alkotásai — városképei és épületei — tehát sok esetben még akkor is megőrzendők, szerető gondossággal kezelendők, óvandók, ha nem föltétlenül műreemekek, hacsak nem akarjuk követni elődeinket városunk építészeti, történeti jellegzetességeinek pusztításában, építészeti fejlődése folytonosságának szétszaggatásában.

Hálát kell adnunk a véletlennek, hogy olyan — hazánkban mindenesetre páratlan — építészeti együttest hagyott meg számunkra, amilyen a budai vár és várnegyed, ahol — többek közt — megmaradt valami a XIV—XV. századnak, a korabeli Nürnberggel vetekedő Budájából. S hálát kell adnunk a véletlennek, hogy a XVIII. századvég olyan együttesét vallhatjuk — szinte érintetlen állapotban — magunkénak, mint a Batthyányi-téri épületek csoportja.

Városunk fejlesztése lenyűgöző szocialista alkotó feladat. E feladat megoldásában igen jelentős szerepet kell betöltenie a helyes műemlékvédelemnek, ahogyan ez a Szovjetunióban vagy — számunkra talán túlzó módon — Lengyelországban történik.

E feladat megoldásában valóban döntő szerepet kell betöltenie a kapitalizmus súlyos építészeti bűneitől terhelt jelenlegi városállapot rendezésének, a fejlődés legbuktatóbb akadályai eltávolításának, szóval a jelenlegi adottságok és körülmények reális figyelembevételével a fejlesztés aktuális tennivalói, — elsősorban az életszínvonal-emelésben elsőrendű lakásépítési program — megvalósításának.

S végül a feladat megoldásában az előbbieknél nem kevésbé döntő szerepet kell betöltenie a soha-meg-nem-feledkezésnek a ragyogó szocialista jövő korlátlan lehetőségeiről. Nem szabad teljesen beleragadni a realisba, vagy amit annak hiszünk, nem szabad egyetlen fait-accomplit teremteni, mely akadályozná szocialista Magyarország szocialista fővárosának majdani ragyogó építőművészeti kibontakozását.

A történeti múlt emlékeinek gondos megőrzése, az aktuális problémák reális megoldása, arccal mindig a szocialista jövő felé: ez Budapest város-építőinek sokrétű, súlyos és gyönyörű feladata. Ebből a szempontból kell megegyezően rövidélni Budapest városfejlesztési terveit és nem lehet kétséges, hogy fővárosunk csodálatos természeti tájához meg fogják teremteni a harmonikus és méltó építészeti tájat is.

MAJOR MÁTÉ

LAPKIADÓ VÁLLALAT
SAJTÓFIGYELŐ SZOLGÁLAT
BUDAPEST, VII., LENIN-KÖRÚT 9—11
TELEFON: 227-651, 221-285